

Tofig Mustafazade

<https://orcid.org/0000-0001-7108-6348>

Professor, Azerbaijan National Academy of Sciences Bakihanov History Institute, Branch Manager, Azerbaijan, tofig2014@rambler.ru

Atıf Künyesi | Citation Info

Mustafazade, T. (2024). Küreselleşme ve İslam Uygarlığı (Bazı Düşünceler). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (1), 407-417.

Küreselleşme ve İslam Uygarlığı (Bazı Düşünceler)

Öz

Günümüzde küreselleşme insan hayatının bütün yönlerini kapsayan niteliktedir. Dolayısıyla bu küreselleşme süreci toplumları da çok yönlü olarak etkileyen bir şekile bürünmüştür. Doğu ve batı ülkelerini bu süreçte karşı karşıya getiren bu küreselleşme süreci bazı zıtlıklar da yaşanmasına neden olmaktadır. Müslüman ülkeler ve doğu toplumlarını çeşitli argümanlarıyla karşılaştıran yazarlar ise konuya farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Bu bağlamda 90'lı yıllara damgasını vuran Medeniyetler Çatışması tezi konuyu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Konuyu ana hatlarıyla ele alarak bir fikir ortaya koymayı amaçlayan bu kısa çalışma literatür kaynakları esas alınarak yazılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu, Batı, Küreselleşme, İslam, Medeniyet

Globalisation and Islamic Civilisation (Some Thoughts)

Abstract

Today, globalisation covers all aspects of human life. Therefore, this globalisation process has taken on a form that affects societies in many ways. This globalisation process, which confronts eastern and western countries in this process, also causes some contrasts. Authors who compare Muslim countries and eastern societies with various arguments have different approaches to the subject. In this context, the Clash of Civilisations thesis, which left its mark on the 90s, reveals the issue once again. This short study, which aims to put forward an idea by addressing the subject in its main outlines, has been written and interpreted on the basis of literature sources.

Keywords: East, West, Globalisation, Islam, Civilisation

Giriş

Batı'da kapitalizmin inkişafı küreselleşme sürecine yol açmıştır. Yani dünyanın farklı kıtalarında yerleşen ülkeler arasında ticari ve siyasi ilişkiler artarak devamlı gelişmiştir. Bu ise halkları ve uygarlıkların birbirini etkilemesine, öncül teknolojilerin yayılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Batı ülkeleri ekonomik, teknolojik ve askeri üstünlüklerine dayanarak Doğu ülkelerini sömürgeye çevirmeye başlamışlardır. Klasik anlamda sömürgecilik yok olsa da batılı devletler küreselleşmeden faydalanarak, müslüman halklara da kendi değerlerini aşılamağa ve bu halkları kendilerine bağlamağa çaba harcamaktadırlar. Bu makalede Orta Çağlardan başlayarak Batı ve İslam uygarlıklarının benzer ve farklılıklarını analiz etmek, karşılıklı etkinliklerini göstermek, Batı'nın müslüman halklara karşı baskısını arttığı günümüzde İslami değerleri korumak için yollar aramağa çalışmayı amaçlamaktayız.

1.İslam Uygarlığının Doğuşu ve Nitelikleri

VII.yüzyılda gelişmeğe başlayan İslam uygarlığı genç olmasına rağmen Orta Çağ'da sahip olduğu insani değerlerle Haçlı saldırıları, Sicilya ve özellikle Endülüs yoluyla Batı medeniyetine büyük etki göstererek onun inkişafına neden olmuştur. Ne yazık ki, globalleşme süreci başladıktan sonra İslam medeniyeti öncül rolünü kaybetmiştir. Bu nedenle makalemizde bu mesele ile ilgili düşüncelerimizi ortaya koyacağız.

İslam uygarlığı Japon uygarlığı gibi Doğu'nun en genç uygarlıklarındandır. O VII. yüzyılda İslam dininin oluşması ile paralel gelişme göstermiştir. Bu uygarlığın oluşmasında Arap hilafetinin önemli rolü olmuştur. VIII. yüzyılın başlarında Hilafet, Batı'da Atlantik okyanusundan Doğu'da Hindistan'a; Kuzey'de Hazar denizinden Güney'de Nil'in eşiklerine kadar çok geniş arazileri kapsayan büyük dünya imparatorluğuna dönüşmüştür; fakat, Arapların iki büyük yenilgisi -736'da Puvatya'da Frenklere ve Belencer yakınında Hazarlara yenilmesi- hilafetin daha da genişlemesine engel oldu. Eğer Araplar bu savaşları kazansaydılar dünyanın dini haritası başka türlü olurdu. Bu zamanlarda bir çok German ve Rusların daha putperest olduğunu gözönünde bulundurursak, Araplarla temas sonucunda onların da İslam'ı kabul etmesi mümkündür. Ve bu zamanlarda Hıristiyanlık yalnız İtalya'da (onun da bir kısmı- Sicilya Araplar tarafından işgal olunmuştu), Yunanistan'la ve onlara yakın ülkelerde kalmış olmaktadır. Fakat hilafet içten sıkı ve uzunömürlü olmadı. Değişik siyasi grupların hakimiyet uğrunda mücadelesi IX. yüzyılda emirliklerin ve bağımsız devletlerin oluşmasına neden oldu.

Hilafetin dağılması İslam medeniyetinin gelişimine olumsuz etki yapmadı. Kayıt edelim ki, Medeniyet Arapça şehir anlamını veren "Medine" sözünden alınmıştır; ve kentleşme anlamına da gelmektedir. X-XI. yüzyıllar şehirlerin çoğalması ve büyümesi dönemidir. İslam medeniyeti gelişiminin zirvesidir. Bazı araştırmacılar İslam medeniyetinin hızlı gelişimi ve

çiçeklenmesini aşağıdaki faktörlerle açıklamaktadırlar: Öncelikle Arapların şehir kültürü artık VII. yüzyılda yüksek düzeye ulaşmıştı. Edebi dil oluşmuş, şiir sanatı ve hitabet kültürü gelişmiştir. İkincisi, eski gelenekleri ve kültürleri olan kültürel merkezler hilafetin içeriğine girmişti ve onlar Arapların manevi hayatına güçlü etki yapıyorlardı (Hachaturyan, 2005, s. 258). İslam yaşam tarzı, maddi uygarlığın temelidir. Kuran'ın uygulamaları yüksek derecede insanın sosyal tavırını da belirlemekteydi. İslam yüksek derecede ekonomik ilişkileri, devlet yönetim biçimlerini, sosyal yapıyı belirlemekteydi. Fakat bunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor ki, İslam'a itikat eden halklar tarihsel geleneklerine göre birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bu bağlamda bir araştırmacı şöyle demektedir. Müslümanlar iki kültürel alanda yaşıyorlardı. Onlardan biri doğuştandı, anne sütü ile aşılınmış yerel kültür; diğeri sonradan kazanılmış ve İslam'a mensupluğunu anlamaktadır (Sheryazdanova, 2009, s. 2). Hilafetin oluşması ile güçlü devlet yapısı ile birlikte o dönem için çok ilerici ve kısmen adaletli hukuk sistemi de ortaya çıkıyordu. Kuran'ın temel gayesi imandır. Onda ikinci önemli husus ise şeriattır. Kuran'daki şeria varisler arasında mülkiyet dağılımı, hırsızlığa, zinaya göre ceza gibi hukuk normları da içermektedir. İslam uygarlığı ana hatlarıyla da Batı uygarlığından ayrılmaktaydı.

2.İslam Uygarlığının Batı'ya Etkisi

İster maddi, ister manevi değerler açısından en üstün olan İslam dini Batı'ya büyük etki yapmıştır. İbn Rüşd, İbn Sina, İbn Haldun ve diğer İslam filozoflarının ilmi ve felsefi fikirleri Orta Çağ Avrupa'sında yaygınlaşmış ve dünya ilminin gelişimine katkıda bulunmuştur. Batılı bilim adamı Gustave Edmund von Grunebaum “Klasik İslam” eserinde İslam medeniyeti, mimarlık ve şiirinin, bilim ve felsefesinin Hıristiyan-Avrupa medeniyetine etkisi hakkında “Arap Müslüman dünyası” Hıristiyan bilim adamına günlük ev eşyalarından, heraldik nişanlarından ve silah örneklerinden tutmuş, bilgilerin genişlemesine kadar büyük kültürel zenginlik bahşetmiştir. Tabii ki, bahşişin bedeli ödenilmemiştir” şeklinde düşüncelerini ortaya koymaktadır (Aliyeva, 2008, s. 146). İslam uygarlığının, Batı uygarlığından temel farkı onun Batı uygarlığı gibi tek olmaması, çok çeşitli olması idi. Diğer büyük fark şudur ki, eğer Batı'da ekonomi devletten kısmen bağımsız şekilde gelişiyor ve özel mülkiyetin dokunulmazlığı sağlanıyorduydu, Doğu'da devlet cemiyeti denetliyor, ülkenin ekonomisini yönetiyor ve özel mülkiyeti kısıtlamağa çalışıyordu. Doğu uygarlığı birim inanç örgütü ve tek hakimiyetliliğin etkisi altında, Batı uygarlığı ise daha fazla bilim, sanat ve siyasetin etkisi altında gelişiyordu. Doğu uygarlığı için manevi medeniyetin zenginliği, topluluk ve aile yöneticisine sadakat karakteristiktir.

Oral Sander'e göre İslamiyet'in, çürümekte olan Hıristiyanlık ve ırkçı Yahudiliğe karşı önemli üstünlükleri vardı; ve bir ölçüde bu yüzden hızla tutundu. Her şeyden önce, günlük yaşamda nezaket, sevecenlik ve zayıf olana karşı merhamet duygusu önemli bir üstünlük sayılabiliyordu. Ayrıca, İslamiyet hiç ödünsüz bir tek- tanrılık üzerine oturmuş olup tüm insanoğluna seslenmekteydi. Ve Yahudi dininin belirli bir "seçilmiş halka" dayanan sınırlılığına sahip değildi. Ayrıca, ayrıntılarıyla ve titiz bir biçimde tanımlanmış olan ve böylece ilerde yanlış anlamlarla yol açmayacak ibadet kuralları ortaya koyuyordu. Kısaca, İslamiyet'te bu konularda yorum yapabilecek bir rahipler sınıfı yoktu (Sander, 1994, s. 34-35). Bu durum İslam'da ruhban sınıfının olmaması anlamına gelmekteydi. Pek çok alanda özellikle siyasi, ekonomik ve kültürel olarak dünyayı etkileyen bu süreç doğal olarak Müslümanları da çok yakından ilgilendirmektedir. Hatta Müslümanlar için bu süreç daha bir hayatîyet arz etmektedir (Aybakan, 2006, s. 397).

3.Batı Uygarlığının Yükselişi ve İslam Uygarlığı Krizi

XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa aydınlanma çağına girip yükselmeğe başlarken İslam dünyasında bir düşüş görülür. Öncelikle Portekizler Hint okyanusunda Osmanlılarla karşı karşıya gelmiş sonra ise Akdeniz'de egemenlik İngiltere ve Fransa'ya geçmiştir. Böylece XIX. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde dünyanın dört köşesi, Batı'nın ister siyasi olsun, ister ekonomik ya da kültürel denetimi altına girdi.

Küreselleşme, insanlığın geleceği açısından, Müslümanların da Müslüman olmayanların da İslam dini hakkındaki bilgilerini yeniden gözden geçirmelerini, bir anlamda zorunlu hale getirmiştir. İslam, öncelikle, on dört yüzyıldır ki, insanların temel paradigmalarının oluşmasında etkin bir din olarak, bir bütün halinde yeniden düşünülmeği beklemektedir. İslam, bizden önceki insanlar tarafından, birikimleri ve yetenekleri elverdiğince anlaşılmalıdır. İslam, dinamik bir dindir, her zaman ve mekanda yeniden anlaşılabilir ve yorumlanabilir. Hz. Muhammed, sağlığında bir "model" ortaya koymuştur. Bize düşen, Hz. Muhammed'i örnek alarak İslam'ın çağımıza uygun anlaşılma biçimini ortaya koymaktır. Müslümanların geleceği, çağımıza uygun bir din anlayışı üretmeğe bağlıdır (Onat, 2003, s. 3). Müslümanların, laiklik, demokrasi, din-hukuk, din-siyaset ilişkisi gibi alanlardaki mevcut sorunları, daha çok din anlayışının "fukaha"ya endeksli olmasından ve geleneğini kutsallaştırılarak din gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır. Hasan Onat bununla ilgili şöyle yazmaktadır: "Bizden önceki Müslümanların din anlayışlarını, ağırlıklı olarak "Fıkıhçılar" belirlemişlerdir. Bu durum, bir yandan Müslümanların üretmiş oldukları "hukuk"un "insan ürünü" olduğu gerçeğinin göz ardı edilerek dinle özdeş hale getirilmesine yol açtığı gibi, diğer yandan da "hukuk"un değişmez

kurallar bütünü halinde algılanmasına sebep olmuş ve hukuk işlevsiz hale gelmiştir (Onat, 2003, s. 3).

4. Batı ve İslam Uygarlığı Arasında Zıddiyet

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde Doğu'nun tüm bağımlı ve sömürge ülkelerinde gerçek ulusal bağımsızlığa varmak uğrunda mücadele onunla eşlik ediliyordu ki, sömürgeci devletler hiç de her zaman ve her yerde halkların bu isteği ile hesaplaşmak istemiyordu, değişik araçlarla bu işi engellemeğe çalışıyorlardı. Bu duruma bağlı olarak K milletçilik fikri büyük çapta yaygınlaşıyordu (İsmayil, Ahundova ve Bağirova, 2008, s. 6-7). İslam ülkelerinde sosyal yapıları ve ekonomik ilişkileri bu veya diğer şekilde modernleştirmek çabaları olsa da ekonomik, siyasi ve kültürel hayatın tüm alanlarında bir genelleştirme ve aynı düzeyde gelişmeler olmadı (İsmayil, Ahundova ve Bağirova, 2008, s. 8). Aksine bugün Batı'nın S. Hantington (1927-2008) gibi ideologları Avrupa ülkelerini İslam'ı yok etmeye çağırıyorlardı. O "Demografik artım, sanayileşme, kentleşme, zengin yeraltı servetler genel ilim ve eğitim düzeyinin artması, çok sayıda İslam örgütlerinin ve enstitülerin olması. İslam ülkelerinin gelecekte Batı için büyük tehlike oluşturacağını düşünmekteydi (Aliyeva, 2008, s. 149). Orta Çağlar'da da Doğu ve Batı uygarlıkları birbirlerini ile karşılıklı etkilemişlerdir. Kapitalizm yoluna ayak basmış Avrupa ülkeleri diğer dünya ülkeleri ile kıyasla, aynı zamanda askeri açıdan avantaj elde etmişlerdir. XIX. yüzyıldan itibaren Doğu dünyası hammaddeye, değerli metallere ve satış pazarlarına ihtiyacı olan sanayi kapitalizminin güçlü saldırısına maruz kalmaya başlamıştır. Yeni dönemde, özellikle de küreselleşme ortamında bu karşılıklı etki daha da güçlenmiştir.

5. Küreselleşme ve İslam Uygarlığı

Küreselleşme döneminde kültürel çeşitliliğin- çok kültürlülüğün korunması önemlidir, çünkü insanlığın temel kültürel serveti onun çeşitliliğindedir (Hüseynov, 2012, s. 82). Bu bağlamda laik devlet olan Azerbaycan'ın uluslararası aleme entegrasyonunun önem taşıdığını belirten Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, küreselleşme sürecinde ulusal ve dini değerlerimizin dış etkilerden korunmasının da şimdiki koşulda önemli konu olduğunu belirtmektedir (Dirçeliş XXI. yüzyıl, 2010, s. 22-23). 2009 yılında Bakü'nün İslam medeniyetinin başkenti ilan edilmesi ve İslam medeniyeti ile bağlı 100'e yakın aktivitelerin gerçekleşmesi Azerbaycan medeniyetinin İslam dünyasına entegrasyonunda belirli rol almış ve halkımızın medeniyetinin daha da zenginleşmesine hizmet etmiştir (Hüseynov, 2012, s. 97). Doğu ve Batı medeniyetinin kavşağında yer alan Azerbaycan Cumhuriyeti, aynı zamanda, Batı

ülkeleri ile de kültürel ilişkilerin genişlenmesi alanında önemli işler gerçekleştirmiştir. Bu açıdan 2009 yılında Avrupa'nın bir kaç ülkesinde Azerbaycan medeniyeti günleri etkinliği düzenlenmiş özellikle, İsviçre'de Azerbaycan medeniyetine adanmış 100 günlük kültürel etkinlikler dizisi gerçekleştirilmiştir (Hüseynov, 1993, s. 97). Ünlü Amerikalı siyaset bilimcisi ve karşılaştırmalı politika uzmanı S. Huntington, 1993 yılında ‘‘Medeniyetler Çatışması’’ isimli makalesinde ve daha sonrası ‘‘Medeniyetler çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması’’ ismiyle yayınladığı kitabında, temel olarak küresel politikanın yüzlerce yıllık birikimler sonucu oluşmuş kültürler çerçevesinde şekillendiğini ve kültürel olarak dünyada çeşitli blokların oluştuğunu savunur. Hatta ona göre bu kamplaşma Soğuk Savaş dönemi kapitalizm ve marksizmin ayrışmasından çok daha şiddetli ve tarihi temelleri olan bir çatışmadır (Huntington, 1993, 308). Huntington dünyayı sınırları kesin olarak belirlenmiş dokuz medeniyete (Batılı, İslam, Latin Amerikalı, Afrikalı, Çinli, Hindu, Ortodoks, Budist, Japon) ayırmaktadır. Dahası dünyanın geleceğine yön verecek olan en geniş coğrafyalara yayılmış iki medeniyet (Batılı ve İslam) arasında kaçınılmaz bir çatışma olacağını da iddia etmiştir. Lakin bu tez kusurludur. Öncelikle tarih boyunca Batılı ve İslam uygarlıkları arasında birbirine karşılıklı etki olmuştur. İkincisi, onlar arasında kesin sınırlar koymak mümkün değildir. Yine Batı devletlerinde de Müslümanlar yoğun olarak yaşamaktadır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte, medeniyetlerin birbirleri ile olan çatışmaları az da olsa durulmaya başladı. Fakat, bu durum, medeniyetler arası çatışmaların yok olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü bu, kapitalizmin ilerlemesi ve gelişmesi, kendisine oluşturacağı düşmanlarla mümkün olurken, bu noktada kapitalizmin düşmansız kalması söz konusu olamazdı (Gölbaşı ve Dever, 2007, s. 55-56). Genel olarak tüm dinler, savaşı, terörü lanetlemekte olup bilhassa siyasi yapılar bağlamında çatışmalar oluşmaktadır. Bu bakımdan Huntington da, Hıristiyanlığa rakip olarak İslam dinini göstermekte argümanlarını bu çatışma zeminlerine oturtmaktadır. İslam uygarlığının VIII. yy'dan başlayarak yaklaşık 800 sene kadar gerek Avrupa'yı ve gerekse Asya kıtasını oldukça fazla etkilediği bir gerçektir. İşte o çağlardan başlayan ve günümüzde de halen devam eden İslam'ın o zamanlar Hıristiyanlığı, Roma'yı gölgede bırakması, şu an Batı'nın zihninden silinmemiştir. Bu bağlamda Huntington teziyle biz ve öteki yaklaşımlarını ön plana çıkarmaktaydı.

6.İslam Uygarlığı ve Rönesans

İslamiyet günümüzde toplumlar bağlamında revaçta olan bir din özelliği göstermektedir. Bu bağlamda yine İslam Rönesansı da Müslüman dünyasında çok taraflı kültürel, sosyal, siyasi yükselişle kendini göstermektedir (Ushakova, 2008, s. 306). Dünya

üzerinde Müslümanların sayısının çoğaldığı da görülmektedir. 1950'lerde dünya Müslümanlarının sayısı 330-350 milyon (dünya ahalsininin 13-14 oranında) iken, 2009'da 1,57 milyar (dünya oranında 23) idi (Belokrenetski, 2010, s.88). Bilhassa ekonomik zayıflıkların yaşandığı İslam ülkelerinden birçok insanın Batı'ya göç ettiği de bilinmektedir ki bu durum İslam geleneklerinin Batı'ya doğru hareket etmesi anlamına da gelmektedir. Bu durumda uygarlıklar arası ilişkileri hızlandırmıştır.

Belirtelim ki, küreselleşme buraya celp edilmiş halkların hepsinin değil, belirli bir kısmının çıkarlarını işaret etmekte ve onlar tarafından hoş karşılanmaktaydı. Bilgi ve iletişim imkanlarının yaygınlaşmasının oluşturduğu ve bilimsel teknik devrimin sonuçları ile direkt ilgili olan küreselleşme süreci bu veya diğer halkın yada ayrı ayrı fertlerin sübjektif isteğine bağlı olan bir süreç değildir. O, hayatın tüm alanlarını kapsayarak belirli yöne yönlendirmek gücünde olan bir olaydır. Modern dönemde artık kültürel küreselleşme süreci yaşanmaktadır ve kalite açısından yeni medeniyet türü ortaya çıkmaktadır. Bu farklı medeniyetlerden izler taşıyan bir oluşum olarak da görülebilir.

Bu bakımdan küreselleşme insanlığı bir “dünya ahlakı” arama noktasına getirmiştir. Bu bağlamda Prof. Dr. Hasan Onat'nda dediği gibi “dünya ahlakı” ile anlatılmak istenen şey, yeni bir dünya ideolojisi değildir, dünya ahlakı denilince şimdiki bağlayıcı değerler, değiştirilmiş ölçütler ve şahsi tutumlar alanında temel bir uzlaşım akla gelmelidir (Onat, 2003, s. 2). İnsanlığın geleceğinde barıştan, güvenlikten, insanlıktan söz edilecekse, bilim ve teknolojiyle bağlı olarak artan gücün kontrol edilmesini sağlayacak, tüm insanların insanca yaşayabilecekleri eşğin altında kalmayacakları şekilde zenginliğin paylaşımını kolaylaştıracak ve açgözlülüğü dizginleyecek bir yüksek evrensel değerler sistemine ihtiyaç olduğu da açıkça görülmektedir.

Böylece küreselleşme dini de etkilemektedir. Küreselleşme, bilimsel anlayışın ve bilimsel bildirinin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasını sağlayarak, dinin bilimsel yöntemlerle araştırılmasının kapılarını da aralamıştır. Bilimin sadece doğa bilimlerinden ibaret olmadığı, dinle ilgili disiplinlerin insan bilimlerinin bir alt kümesi olduğu da yavaş yavaş bilim çevrelerinde konuşulmaktadır. Küreselleşme “dinler arası diyalog” arayışlarını da hızlandırmıştır. “Farklı dinlere mensup insanlar insanlığın küresel çaptaki ortak sorunlarına çözüm bulabilmenin yolunun, “anlama”dan geçtiğini, bunun da ancak diyalogla mümkün olabileceğini anlamaya başlamışlardır (Onat, 2003, s. 3). Buna göre günümüzde İslam geleneklerini korumak ve onu Batı değerleri ile uzlaştırmak hayati bir önem taşımaktadır.

7.Batı'nın Politikalarına Karşı İslam Uygarlığının Direnişi

Günümüzde Müslüman ülkeleri gelişim stratejileri uygulamaktadır. Bu ülkelerden bazıları Batı'ya entegre olurken bazıları geleneksel dinamiklerini devam ettirmektedir. Bazı ülkeler ise Batı'nın tüm etkilerinin reddedilmesi yolunu temel politika olarak benimsemiştir.

1980'li yıllarda dünya yeni bir döneme girdi. Kurulu düzene ilişkin bu kabuk değiştirme hareketinin somutlaştığı zaman dilimi ise 1990'lı yılların başıydı. ABD başkanı George Bush'un 1991 yılının Ocak ayında Birinci Körfez Savaşı'nın başladığı gün yaptığı, amaçlarının "Yeni Dünya Düzeni" kurmak olduğu yönündeki açıklaması, dünya düzeninin ciddi anlamda değişmekte olduğu gerçeğinin resmi düzeydeki en açık ifadesiydi (Dirçeliş XXI, s. 122). Batılılaşmağa karşı çıkan bazı yazarlar İslam değerlerine dayanan dünya düzeninin kurulmasını teklif etmekteydiler. Bu bağlamda İslam dünyası da evrensel değerler derecesine yükselmiş Batı'nın liberal standartlarını kabullenememekteydi. İslam ülkelerinin halkları onları kendi geleneklerinden yoksun bırakan bu yaklaşımla da barışık olamazlardı. Lakin Doğu medeniyetinde de insan hakları bulunuyordu. Pek çok Müslüman ülkelerinin gelişimini belirleyen önemli hukuk sistemlerinden birisi de İslami yaklaşımın temeli olan şer'i kuralları (Baydarov, 2013, s. 2). Bu yönüyle de esasen İslam, küreselleşmeğe karşı çıkmamakta olup, onun teori ve pratiğinin etik ve sağlam olmasını talep etmekteydi. Bu doğrultuda İslam'ın üç karakteristik belirtisi Batı ile onun arasında ihtilafa neden olmaktaydı: Bunlar 1) İslam'ın Hıristiyan düalizmini kabul etmemesi; 2) İslam enstitülerini devlette birleştirmek çabaları; 3) İslam'ın evrenselliği (Baydarov, 2013, s. 2). şeklinde ön plana çıkmaktaydı. Bugün ilk olarak kendi uygarlık değerlerini kaybetmemek, ikinci olarak geride kalmamak için çevre dünyadan izole olmamak önemlidir. Bu açıdan Avrupa kapitalizmi yolunu seçmiş, aynı zamanda İslam değerlerini de kendinde tutan Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetlerinin modeli daha cazip görülmektedir.

XX. yüzyılın sonu-XXI. yüzyılın başları gerçekten de uygarlıkların gergin mücadelesinin şahidi oldu. Günümüzde dünyanın değişik yerlerinde süren savaşların haritasına bakalım. Onların hepsini İslam ülkeleri kapsıyor. Herhangi "gözle görülmez eller" Müslüman ülkelerini karıştırıyor ve oralarda savaşlar oluşturuyor. Irak, Libya, Mısır, Suriye, Afganistan ve diğer Müslüman ülkelerinde savaş ve silahlı çatışmalar sürüyor. Onların bu yaklaşımı içinde Türkiye'yi karıştırmakta bulunmaktadır. Tüm bunların temel nedeni şudur ki, Batı, Müslüman devletlerini kendisine uygun sosyo-kültürel, politik, ekonomik, ve kültürel çevrede yaşamağa zorlamaktadır. Müslüman ülkelerinde çatışmalar oluşturulmasının diğer nedeni ise dünya karbonhidrat rezervlerinin bu ülkelerde toplanmasıdır. Bu yolla Batı'nın lider devletleri bu ülkelerde mevkilerini güçlendiriyor ve kendi ekonomik, politik çıkarlarını gerçekleştiriyorlar.

Eğer Müslüman ülkelerinin çoğunun deneyimine dikkat edersek, böyle sonuca varabiliriz ki, onların sosyal hayatının değişik alanlarının küreselleşmesi hem olumlu, hem de olumsuz tepkilere neden olmaktadır. Yakın Doğu'nun, Kuzey Afrika'nın ve Asya'nın Müslüman devletlerinin çoğunda ekonomi ve ticaret ilişkileri esas olarak Batı standartlarına yakındır. Bir takım ülkelerde (mesela, Bahreyn, Sudan, İran, Pakistan ve Malaysiya`da) ulusal çiftliğin durumunu yüksek derecede İslam mali-ekonomik enstitüleri belirliyorlar ve İslam ekonomisi somut teoriden yeteri kadar verimli faaliyet sürdüren ticaret türüne dönüşmüştür. Yakın Doğu ve Kuzey Afrika Müslüman ülkelerinin çoğunda ticaret faaliyetini düzenleyen yasam Avrupa modellerine dayanıyor. Çoğu zaman bu yasamanın Müslüman hukukuna aykırı olmadığı ile esaslandırılmaktadır

Bugün olumlu eğilimlerle birlikte, olumsuz eğilimler de küreselleşmektedir. Bugün tüm dünya ekonomisi ile birlikte tüm dünya toplumsal sistemi de sanki bir kriz yaşıyor gibidir. Bu yönüyle ekonomik krizler küresel karaktere sahip olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde küreselleşme ismi altında baş gösteren süreçler aslında bir kutuplu dünyanın kesinleştirilmesi ve ulusal devletlerin bir bayrak altında sıraya dizilmesi de bir dilin başka dilleri, bir siyasi iradenin diğer siyasi iradeleri, bir ekonomik ilginin başka ekonomik ilgileri sıkıştırıp çıkarması ile birbirine eşlik etmektedir (Halilov, 2012, s.2). Dünyanın tek kutubluluğu ise dünyada adaletsizliğin hüküm sürmesine, uluslararası hukukun çiğnenmesine yol açmaktadır. Örneğin XX. yüzyılın sonlarında Ermenistan, Azerbaycan topraklarını işgal ettiği zaman ABD başda olmakla bir çok batılı devlet Azerbaycan'ı müdafaa etmek, Ermenistan'a karşı durarak tepkilerini göstermişlerdir. Hatta ABD kongresi, Azerbaycan'a insani yardım kararı da almıştır. BM Tehlikesizlik Şurasının işgal olunmuş Azerbaycan arazilerinin boşaltılması için 30 yıla yakın sürede büyük devletler hiç bi çaba harcamadılar ve sonunda Azerbaycan kendisi askeri yolla topraklarını geri almayı başardı. Yine günümüzde yaşanan Filistin sorununda da yine gerekli müdahalelerin yapılmadığı görülmektedir. Tüm yaşananlara bağlı olarak yine Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bölge sorunlarını her fırsatta dile getirmesi dünya kamuoyunda büyük önem arz etmektedir. Bu yönüyle mazlum insanların sorunlarını daima dile getirerek ezilen insanların sesi olan Erdoğan bu bakımdan da tarihte hak ettiği yeri alacaktır.

Sonuç

Tarihin analizi gösteriyor ki, küreselleşme doğu ve batı toplumlarını karşı karşıya getirmektedir. doğu ve batı dünyalarının kültürel değerleri ve uygulama açısından önemli farklılıkları vardır. Bu hususta ön plana çıkan sorunlardan biri de kolektivism ile bireycilik arasındaki karşıtlıktır. Doğü kültürlerindeki grup uyumu ve karşılıklı demokrasiyi vurgulayan

kolektivizm değer verme iken, batı kültürleri kişisel özgürlükleri ve özerkliği vurgulayan bireyselciliğe değer vermeyi ön planda tutmaktadırlar. Diğer bir fark ise iletişim tarzlarındadır; doğu kültürleri örtülü mesajlara ve sözlü ipuçlarına dayanan yüksek bağlantılı iletişim kullanmazken, batı kültürleri açık mesajlara ve doğrudan mesaja dayalı düşük bağlantılı bağlantı kullanmamaktadır. Sosyal yapılarda da farklılıklar vardır; doğu kültürleri daha demokratik bir yapıya sahipken, batı kültürleri daha özgür olma eğilimi göstermişlerdir. Dolayısıyla küreselleşme hızlandıkça doğu ile batı arasında kültürel bütünleşme giderek önem kazanmaktadır. Değerler, iletişim tarzları ve sosyal yapılardaki farklılıklar nedeniyle işlerde ve uluslararası ilişkilerde kültürel farklılıklar ve yanlış anlamalar da ortaya çıkmaktadır. Etkili iletişim ve işbirliğini teşvik etmek için kültürel gelişimin ve kültürlerarası yeterliliğin geliştirilmesi çok önemlidir. Eğitim ve kültürler arası eğitimin gerçekleştirileceği ve küreselleşmiş bir dünyaya hazırlanmalarına yardımcı olabilir. Bu tarihsel gerçekliğe göre batının doğu dünyasına daha insancıl yaklaşımın olması insanlık tarihinin olmazsa olmazlarından olacaktır. Bu bağlamda tüm insanlığın el ele vererek mutlu bir geleceğe ulaşması mümkün olabilecektir.

Kaynaklar

- Aliyeva, F. (2008). *Küreselleşme ve Azerbaycan Ulusal Güvenlik Felsefesi*. Seda.
- Aybakan, B. (2006). Küreselleşme sürecinde islami değerler. *Marife*, 6 (3),397-412.
- Baydarov, E.U. (2013, 7 Haziran). Globalizasiya i İslam: Problemi i Protivoreçiya. www.sarap.kz
- Belokrenetskiy, V. Y. (2010). Rost naseleniya v islamskom mire. *İstoricheskaya psihologiya i sotsialnaya istoriya*, 1, 83-96.
- Dirçeliş. (2010). XXI. Yüzyıl. №145-146, 22-23.
- Gölbaşı, H., Dever, A. (2007). Medeniyetler çatışması teorisi ve dinler çatışması kendini gerektiren kehanet. *Ç.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8, (1), 56-66.
- Hachaturyan, V. M. (2005). *İstoriya mirovih sivilizasiy (s drevneyshih vremen do konsa XX veka)* Moskva.
- Halilov, S. (2012, 25 Mayıs).Uygarlıkların monoloğu. *525.gazete*.
- Huntington, S. (1993). *The Clash of Civilizations?*. Council on Foreign Relations.
- Hüseynov, S. (2012). *Azerbaycanda dini hoşgörü kültürü: tarih ve çağdaşlık*. Teknur.
- İsmayil, R., Ahundova, N., ve Bağirova, A. (2008). Asya ve Afrika ülkelerinin çağdaş tarihi (1945.yıldan sonraki dönem). II.kitap (*Güney-Batı Asya ve Afrika ülkelerinin çağdaş tarihi*). Bakü.

Onat, H. (2003). Küreselleşme ve İslamı yeniden düşünmek. *Dini araştırmalar*, 6, (17), 29-46.

Sander, O. (1994). *Siyasi tarih. İlk çağlardan 1918' e*. İmge Kitapevi.

Sheryazdanova, K. G. (2009). İslamskaya sivilizasiya: istoriya i sovremennost. *Teoreticheskiy jurnal. «credo new»*

Ushakova, V.V. (2008). *İslamskiy vizov v usloviyah globalizatsii. Aspekti: Sbornik statyey po filosofskim problemam istorii i sovremennosti*. Vıpusk V, «Sovremenniye istorii», Moskva, İzd.MGU.